

JAN KELLER: NOVÁ SOCIÁLNÍ RIZIKA A PROČ SE JIM NEVYHNEME

PETER GARBARČÍK

Inštitút politológie
Katedra teórie politiky
Prešovská univerzita v Prešove
Email: peter.garbarcik@unipo.sk

Nové sociálne riziká. Slová, ktoré vypovedajú o súčasnom fungovaní sveta viac, ako by sme si dokázali predstaviť, viac, ako by sme dokázali na prvý pohľad priznať. Tak, ako jednoduchý a výstižný je samotný názov knihy popredného českého sociológa, o to zložitejšie spoločenské procesy súčasnej doby v sebe skrýva a zachytáva.

Už prvé strany publikácie sa ocitajú pod ťarchou kritických poznámok autora, ktorými vyvoláva polemiku s väčšinou odbornej literatúry, venujúcej sa problematike nových sociálnych rizík. Aj napriek skutočnosti, že samotných analýz a štúdií je už možno viac, ako samotných skúmaných problémov, Jan Keller, autorom zaoberajúcim sa predmetnou sociálnou oblasťou, vyčíta slabú odbornú precíznosť, prejavujúcu sa v absencii akejkolvek pozornosti, ktorá by sa mala zameriavať na príčiny vzniku nových sociálnych rizík. Zastáva názor, že doterajšia odborná literatúra, zaoberajúca sa len ich identifikáciou, výpočtom a charakteristikou sa vôbec nevenuje otázkam ich vzájomných väzieb, spoločných znakov a predovšetkým vysvetleniu príčin ich vzniku pri prechode od priemyselnej spoločnosti k spoločnosti postindustriálnej a konkretizovaniu mechanizmov, ktoré boli týmto prechodom uvedené do pohybu. Pretože vo všeobecnosti mala deindustrializácia, resp. spoločnosť služieb priniesť kvalitatívne nové spoločenské usporiadanie a jeho lepšie fungovanie. Naproti tomu boli staré sociálne riziká prinajlepšom len vystriedané rizikami novými. Vyššie uvedené výčitky a nedostatky dokumentuje na vybraných výsledkoch prác sociológov Petra Taylora-Gobyho, Giuliana Bonoliho a ich klasifikácii. A práve

to, čo považuje za nedostatočné a sociológiu ochudobňujúce v tejto konkrétnej problematike, tzn. identifikovanie príčin a dôvodov vzniku nových sociálnych rizík, považuje autor za svoje odborné, ale aj osobné poslanie. Tí čitatelia, ktorí sú s tvorbou profesora Ostravskej univerzity už oboznámení, nebudú prekvapení autorovou názorovou orientáciou, ktorá tvorí základ jeho odborných úvah. Jan Keller, ako súkromná osoba a taktiež akademik sa už roky otvorene a verejne identifikuje s ľavicovými názorovými a myšlienkovými prúdmi. Uvedená informácia by mohla nezainteresovaného čitateľa od najnovšej knihy autora odradiť. Považoval by za zbytočné venovať čas knihe, v ktorej pravdepodobne absentuje akákoľvek nevyhnutná odbornosť sprevádzaná aspoň čiastočným analytickým profesionalizmom, nadhľadom a objektivitou, nepoznačeným primitívnym ideologizmom postaveným na subjektívnych stanoviskách ústiach vo všemožné, len nie kompetentné závery. Intelektuálna veľkosť a rešpekt v odborných kruhoch, ktorý počas svojho akademického a profesného života Jan Keller nadobudol, je tou najlepšou pomôckou, ktorou sa dajú negovať pochybnosti o relevantnosti a kvalite autorovej doterajšej práce na akademickom poli.

Snažiac sa o zjednodušenú charakteristiku a ilustráciu toho, čo sa v obsahu monografie odohráva, môžeme tvrdiť, že v rozmedzí siedmich kapitol autor kritizuje, analyzuje, poznamenáva, uvažuje, prezentuje, prognózuje a v neposlednom rade aj provokuje. Profesor Keller na stoosemdesiatich štyroch stranách venuje podrobnú pozornosť každému z troch slov tvoriacich názov knihy. Poukazuje na paradoxy, ktoré sprevádza-

jú už spomínanú zmenu spoločenských a ekonomických pomerov. Nové sociálne riziká v dnešnom svetle považuje za ešte vážnejšie, ako v období tzv. priemyselnej spoločnosti a ako uvádza samotný autor: „Najprekvapujúcejšie na nových sociálnych rizikách je nesporné to, že sa masovo prejavujú práve na prechode k postindustriálnej spoločnosti, teda k spoločnosti, o ktorej sa dlho predpokladalo, že sa bude zaoberať úplne inými problémami, ako hromadným šírením chudoby, biedy vo vnútri štátov technicky najpokročilejších, ekonomicky a politicky najvyspelejších a majetkovo najbohatších“ (Keller, 2011, s. 36). V rámci tejto kapitoly sa jeho argumentácia opiera predovšetkým o celoživotnú odbornú prácu Daniela Cohena. Táto pasáž taktiež nadväzuje na Kellerove doterajšie práce. V tomto prípade však ide v precíznosti a sofistikovanosti svojich argumentov ešte ďalej, ako aj v tom momente, keď poukazuje na – v mnohých prípadoch – kontroverzné, nesprávne a veľakrát aj úmyselne zavádzajúce používanie termínu „riziko“. Odlišuje slovné spojenie „podnikať riziko“ a „znášať riziko“. Prvý prípad „vystihuje“ situáciu ľudí, ktorí už spravidla niečo majú, sú však ochotní riskovať kvôli tomu, aby mali ešte viac. V druhom prípade riziko nesúvisí s riskovaním, ale s hrozbou. Človek v tomto prípade riziko neprijíma, ale je mu vystavený“ (Keller, 2011, s. 155). Zatiaľ čo v prvom prípade ten, kto už niečo má, je ochotný riskovať v snahe mať ešte viac, v tomto druhom prípade ide naopak o to, že človek, ktorý trpí nedostatkom, sa nemôže dobre brániť tomu, aby nemal ešte menej“ (Keller, 2011, s. 156).

Najkontroverznejšou pasážou monografie je tá, v ktorej autor prezentuje svoje presvedčenie, týkajúce sa fungovania súkromného sektora v súčasnej podobe, ktorý údajne stále viac nadobúda mafiánske prvky prejavujúce sa v privatizovaní verejného sektora tým súkromným, a teda oslabovaním suverenity štátu ako takého. Túto tzv. mafianizáciu ekonomiky považuje za jeden zo sprievodných javov súčasnej podoby globálneho kapitalizmu. Prvýkrát sa otvoreným spôsobom zaoberá princípmi a fungovaním mafiánskych praktík v Taliansku, ich vznikom, charakteristikou a upozornením na paralelu a vzájomné znaky so správaním sa súčasného kapitálu v rukách nadnárodných korporácií. Viac ako inokedy čerpal od popredných talianskych sociológov, D. Gambettu, S. Lupa či R. Sciarroneho, ktorí sa už dlhé roky zaoberajú práve touto konkrétnou problematikou.

Prívržencom ľavicového spektra zvyknú ich pravíkoví oponenti zdôrazňovať jeden veľký nedostatok, ktorý sprevádza skoro všetky vzájomné odborné diskusie. Tým je, okrem kritizovania (pre ľavicu tak obľúbeného, avšak prirodzeného) súčasných ekonomických a spoločenských pomerov, absencia akýchkoľvek riešení. Jan Keller vo svojej práci neaspiruje na jej predloženie v jednoznačnej podobe. Jeho detailná kritika

a brilantná analýza sa však sama o sebe stáva návodom, ako a kde nachádzať odpovede na parciálne otázky tak komplexných a zložitých problémov. Turbulentnosť globálneho vývoja a nepredvídateľnosť vzniku negatívnych javov najrôznejšej povahy, ktoré z neho pramenia, v súčasnosti neposkytujú veľa možností na precizovanie jednoznačných riešení a prognózy pohybujúce sa v hraniciach prijateľnej miery omylu. Český autor sa taktiež nepúšťa do tých najodvážnejších záverov a odpovedí, s istotou však vie, že novým sociálnym rizikám a dôsledkom z nich plynúcich sa nevyhneme, pokiaľ nedôjde k veľkému obratu.

Na základe oboznámenia sa s doterajšou tvorbou Jana Kellera, môžeme s odľahčením korektne konštatovať, že každý nepriaznivý sociálny, ekonomický, kultúrny fenomén či jav podrobený nekompromisnej kritike českého autora je presne identifikovaný a odhalené sú všetky jeho štrukturálne väzby tak na vertikálnej, ako aj na horizontálnej úrovni. Prednosťou danej publikácie je predovšetkým trefné a na vysokej úrovni argumentačne podkuté poukazovanie na paradoxy súčasného sociálneho a ekonomického vývoja. Práve súčasná spoločnosť služieb mala byť podľa najnovších ekonomických teórií a ich autorov tou najspravodlivejšou a najprogresívnejšou. A práve to, čo sa javí byť na prvý pohľad samozrejmé, jasné, nekompromisné vo svojej logike a prirodzenosti, či navonok racionálne nepriestrelné, práve túto hustú argumentačnú spleť neoliberálnych ekonomických teórií, na základe ktorých sa v prevažnej miere riadi súčasný svet, český profesor vyvracia spôsobom, ktorým vážne búra mnohé v súčasnosti proklamované „pravdy“ o údajne pozitívnom napredovaní sveta. Predmetnej publikácii nie je možné vytknúť väčšie nedostatky, práve naopak, autor je obozretný vo svojej argumentácii. Starostlivo skúma a vyberá informácie vo svoj prospech z iných odborných sfér tak, aby si následne dokázal obhájiť, resp. zdôvodniť svoje záverečné stanoviská. Inšpirácia doterajšími odbornými prácami U. Becka, R. Castela, E. Andersena, A. Tourainea či P. Bourdieaua tvorí neodmysliteľnú súčasť autorovej argumentačnej línie a jeho stanoviská, a to nielen v tejto monografii.

Jan Keller od začiatku až do konca, krok za krokom, ľahkou, čitateľnou a v niektorých prípadoch až investigatívnu formou odhaľuje pomyselný ružový závoj globálneho ekonomického a sociálneho vývoja, za ktorým sa podľa neho odohráva dráma spoločenského vývoja, ktorej koniec je prinajlepšom neznámy.

Literatúra:

KELLER, J.: Nová sociální rizika a proč se jim nevyhneme. Praha: SLON 2011.